

HET IS NIET DE WIND

FOTO: DORINE ESSER

In deze serie gaat André Kalden dieper in op boeddhistische basisbegrippen

DIE BEWEEGT

VOORWAARDELIJK BESTAAN: DEEL 2

*Laat het verleden los, laat de toekomst los,
laat het heden los. Het bestaan overwinnend,
met een in alle opzichten bevrijde geest,
ga je niet meer in tot geboorte en ouderdom.*

– Dhammapada 348¹

Het tweede deel van een tweeluik. André verkent het onderricht van de Boeddha, daar waarin het boeddhisme zich onderscheidt van alle overige wereldreligies: niets ontstaat uit zichzelf maar alle verschijnselen rijzen op in een keten van voorwaardelijk ontstaan (*paticcasamuppada*).

Zoals we in de eerste aflevering zagen, is elk onderricht van de Boeddha terug te voeren op één centraal thema: lijden (*dukkha*) en het ophouden van lijden door de dingen te zien zoals ze zijn. Zo leert de Boeddha in het *Salayatanasamyutta* dat zonder ‘het direct kennen en volledig begrijpen van het “al” geen bevrijding van lijden mogelijk is’. ‘En wat is dat al?’, vraagt de Boeddha in deze Pali-tekst retorisch aan zijn monniken: ‘Het oog en vormen, het oor en geluiden, de tong en smaken, het lichaam en tastbare voorwerpen,

de geest en mentale fenomenen.’ Dit ‘al’ en het gevoel dat dit ‘al’ oproept, zo legt de Boeddha uit, is brandende. ‘Het is brandend met het vuur van lust, met het vuur van haat, met het vuur van begoocheling; [en] brandend met [de schakels in de keten van voorwaardelijk bestaan] geboorte, ouderdom en dood; met leed, weeklacht, pijn, ongenoegen en radeloosheid [als gevolg].’²

VOORBIJ DE WERKELIJKHEID

Voor een goed begrip van de keten van voorwaardelijk bestaan is het belangrijk om door te laten dringen dat de Boeddha deze woorden kiest: ‘dit al en het gevoel dat dit al oproept is brandende’. De bevrijding waarover de Boeddha spreekt, *nibbana* (uitdoven), is, met andere woorden, geestelijk van aard. De Boeddha kende aan het eind van zijn leven zelf sterk fysiek lijden. Hij ontkende in zijn onder-

richt zoals we in de Pali-Canon kunnen lezen, nadrukkelijk niet de werkelijkheid van ons bestaan en het lijden zoals dat zich aan ons voordoet, maar toonde de weg voorbij die werkelijkheid. De Boeddha legde dan ook ter inleiding tot de leer van de keten van voorwaardelijk bestaan aan een van zijn leerlingen, de monnik Kaccanagotta, het volgende uit: ‘Deze wereld, Kaccana, is voor het grootste gedeelte afhankelijk van dualiteit – van de notie van bestaan en niet-bestaan. Maar voor degene die de oorsprong van de wereld ziet zoals die werkelijk is, met de juiste wijsheid, is er waar het deze wereld betreft geen notie van niet-bestaan. En voor wie het ophouden van deze wereld ziet zoals die werkelijk is, met de juiste wijsheid, is er waar het deze wereld betreft geen notie van bestaan (...). “Alles bestaat”, Kaccana, dat is een extreme [kijk]. “Alles bestaat niet”, dat is een tweede extreme [kijk]. Zonder naar

< Detail Tibetaans levenswiel – in de ring, de 12e schakel: ouderdom en dood (*jara-marana*) en de 1e schakel onwetendheid (*avijja*) van de 12 schakels (*nidanas*) van afhankelijk ontstaan (*paticcasamutpada*). Het levenswiel met de 12 schakels wordt vastgehouden door Yama, heer van de dood en de onderwereld.

een van de beide extremen te neigen, onderwijst hij die voorbij komen en gaan is, *de Leer via het midden*.³

De opvatting over bestaan en niet-bestaan zoals de Boeddha hier verwoordt, vormt de opmaat voor uitleg van de leer van de keten van voorwaardelijk bestaan. Laten we daarom kijken of we deze mogelijkheid van een midden tussen bestaan en niet-bestaan voor onszelf iets concreter kunnen maken. De woorden 'hij die voorbij komen en gaan is', verwijzen naar de toestand van zijn die alle Boeddha's kenmerkt.

KONIJNHORENS EN SCHILDPADDENHAAR

Om ons een betere voorstelling te maken van wat een middenweg tussen bestaan en niet-bestaan zou kunnen inhouden, kunnen we het beste beginnen met reflectie op eigen ervaringen en kennis. Een olifant in een droom bestaat, maar bestaat door zijn aard - gedroomd - tegelijkertijd ook niet. We weten ook dat acteurs in een film zowel wél bewegen - als we naar een film kijken - als niet bewegen, de film zelf is statisch en bestaat enkel uit vele beeldjes die versneld afgedraaid slechts beweging suggereren. Een andere vorm van zowel bestaan als niet-bestaan is een golf in de zee. Voor een astronaut in het International Space Station is er alleen maar zee. Golf en zee zijn voor hem één, en dat is fysiek ook zo. Maar omdat wij niet in het ISS verblijven, en staande op het strand visueel verschillen in vorm onderscheiden - uitgestrekte zee; bewegende oppervlakte - kunnen we met recht over het bestaan van golven spreken.

En om ons intellectuele kussen nog wat meer op te schudden: hoe zit het met 'konijnhorens' en 'schildpaddenhaar'? We weten dat deze niet fysiek bestaan, maar via onze geest kunnen we ons van deze samenvoegingen wel een voorstelling maken. Zijn ze daarmee minder echt of even echt als, zeg, een regenboog? Er is regen, er is zon en er is onze geest die via

onze ogen waarneemt en vormen samenvoegt en benoemt: 'regenboog'. Bestaat een regenboog nu wel of niet? Allemaal 'schildpaddenhaar'! ... Of niet? Een beroemde Ch'an tekst, een zogenoemde *gong'an* (Japans: *koan*) luidt:

*De wind deed een tempelvlag wapperen en twee monniken begonnen een discussie. Een zei: 'De vlag beweegt.' De ander zei: 'De wind beweegt.' Ze betoogden over en weer, maar konden het niet eens worden. De Zesde Patriarch [die het tafereel aanzag] zei: 'Het is niet de wind die beweegt, het is niet de vlag die beweegt. Het is jullie geest die beweegt.' De twee monniken waren diep onder de indruk.*⁴

Ch'an-meester Niu-T'ou Fa-Yung (594-657) zegt: 'De Middenweg kan niet in woorden worden uitgedrukt. Het is die kalmte waar een plek ontbreekt kalm te zijn.'⁵

HET 'AL' IN TWAALF FACTOREN

Tot zover deze zeer beknopte verkenning als opmaat naar verdere uitleg van het in onderlinge afhankelijkheid ontstaan der dingen. We zagen al eerder dat alles wat de Boeddha leerde was gericht op bevrijding van lijden. Als de Boeddha het over 'worden' en 'ontstaan' heeft, gaat het dus niet over het ontstaan van de kosmos zoals in het eerste hoofdstuk van het boek Genesis in de Bijbel, maar heeft de Boeddha het over het (constant weer) ontstaan van lijden. De Boeddha leerde in de Pali-Canon dat dit ontstaan, dit worden, in een keten van twaalf schakels of twaalf factoren plaatsvindt. Deze factoren vormen in onderlinge relatie tot elkaar 'het al' waarover de Boeddha in de eerder aangehaalde tekst spreekt: het oog en vormen, het oor en geluiden, de tong en smaken, het lichaam en tastbare voorwerpen, de geest en mentale fenomenen, en zien er als volgt uit: Door 1. onwetendheid (*avijja*) ontstaat onderneming van 2. activiteiten (*sankhara*) die karmisch binden wat (geboeren) worden veroorzaakt, en daarmee

3. bewustzijn (*vinnana*). Dit onwetend bewustzijn vormt de basis voor het cluster 4. *nama-rupa*, een aanduiding voor de psychofysische persoonlijkheid, bestaande uit een mentaal aspect (*nama*) en een fysiek aspect, namelijk het lichaam (*rupa*). In samenhang met elkaar vormen deze factoren 5. de zes zintuigen (*salayatana*) waarbij de gedachtevormende geest als zesde zintuig wordt gezien. Deze zes zintuigen creëren tezamen op hun beurt dat wat wij onze ervaringen noemen door 6. contact (*phassa*) met wat we als de buitenwereld en als onszelf ervaren. Dit contact geeft 7. gevoel (*vedana*) dat we als prettig, onprettig of neutraal ervaren en daardoor ontstaat 8. verlangen (*tanha*) wat 9. een grijpen naar ervaringen veroorzaakt, een oppakken dan wel een vasthouden-aan, wat de brandstof vormt tot het vuur waarover de Boeddha het in het citaat hierboven heeft (*upadana*). We gaan vervolgens onder invloed van dit alles over tot handelen met alle gevolgen van dien en zo vormt zich 10. de cyclus van ons bestaan en de beleving daarvan (*bhava*). Dit proces van komen en gaan, een (door begeerte) geconditioneerd bestaan (*samsara*), zijn de boeddha's voorbij. Zij hebben het vuur dat deze cyclus in gang blijft houden, doen doven en een ongeconditioneerd bestaan bereikt (Pali: *nibbana*, Skt.: *nirvana*), 'kalmte waar een plek ontbreekt kalm te zijn'. Zover zijn wij niet, met als gevolg dat we onderhevig zijn aan 11. een constant geboren worden (*jati*) wat 12. lijden (*dukkha*) veroorzaakt. Aldus vormt zich de keten van het ontstaan in onderlinge afhankelijkheid.⁶

PERSOONLIJK

Uiteraard is een tweeluik van circa 2900 woorden te weinig om dit complexe onderwerp zo te behandelen dat het echt gaat leven. Het is dan ook slechts een oppervlakkige introductie met een bepaalde insteek op het onderwerp die wellicht aanzet tot meer verdieping via oefening en studie. Zo kunt u via Boed-

dhaBasics.nl ter aanvulling een lezing van prof. dr. Rob Janssen over wedergeboorte downloaden. Bij verdere studie zal blijken dat in de vajrayanatraditie anders tegen de middenweg van werkelijk en niet-werkelijkheid wordt aangekeken dan, bijvoorbeeld, binnen theravada. Een vereenvoudigde samenvatting zou ondertussen kunnen zijn dat de Boeddha leert om het leven praktisch en eenvoudig te houden door de dingen niet te persoonlijk te nemen, want ze zijn het niet. Of zoals een bekend spreekwoord in zen luidt: Alvorens de verlichting, kap hout en haal water; na de verlichting, kap hout en haal water. 🙏

Zie voor deel 1 van dit tweeluik: *BoeddhMagazine 65 winter 2011* en www.boeddhbasics.nl. Hier kunt u ook een lezing downloaden van prof. dr. Rob Janssen over wedergeboorte, die ter aanvulling kan dienen.

André Kalden (1961) beoefent het boeddhisme in de Tibetaans-boeddhistische Nyingmatraditie.

Bronnen

- 1 Breet, J. de, & Janssen, R., Dhammapada, Khuddaka-Nikaya, de verzameling van korte teksten, deel 1, *Asoka*, 2004 (p. 325)
- 2 *Bikkhu Bodhi*, Connected discourses of the Buddha, a translation of the Samyutta Nikaya. SN 12.61, *Wisdom Publications*, 2000 (p. 140-1143)
- 3 *idem* (p. 545)
- 4 Sekida, K., Two Zen Classics. The gateless gate and The blue cliff record, *Weatherhill*, 2000 (p. 96-97)
- 5 Chung-Yuan, C., Original teachings of ch'an buddhism, selected from the transmission of the lamp, *Grove Press*, 1969 (p. 24)
- 6 *Bhikkhu Brahmalī*, Understanding the essence of dependent origination, uit: Buddhist Publication Society Newsletter nr. 65, *Buddhist Publication Society*, 2011 (p. 1-6)

KSHITIGARBHA BODHISATTVA

Acryl op linnen, afm. 50 x 60 cm.

Kshitigarbha vertegenwoordigt het grootste mededogen van de bodhisatva's. Van alle bestaanswerelden waar voelende wezens lijden, heeft hij ervoor gekozen om in de hellewerelden te werken. Hij heeft gezwoeren om alle hellen uit te roeien, zelfs al moet hij het helemaal alleen doen, zelfs al duurt het eeuwig. Hij kiest ervoor geen boeddha te worden voordat alle wezens in de hellewerelden bevrijd zijn, en verkondigde: 'Als ik deze wezens in de hel niet help, wie zal het dan doen?' *Kshitigarbha* kan het vernederendste en smartelijkste lijden van het hele universum aan omdat hij altijd het visioen van het *Mahayana* voor ogen houdt, waarin ieder levend wezen uiteindelijk het boeddhachap zal bereiken.

In Japan heet *Kshitigarbha* *Jizo*. Beelden van *Jizo* zijn bijna in elk dorp te vinden en staan vaak op begraafplaatsen en langs wegen – dit omdat *Jizo* de beschermer is van (onder andere) reizigers en van wezens die na hun dood in de hellewereld terecht zijn gekomen. Tevens is *Jizo* beschermer van kinderen, met name kinderen die ernstig ziek of gehandicapt zijn of die bij een miskraam of abortus gestorven zijn. Ook wordt er gezegd dat *Jizo* zich ontfermt over de 'waterkinderen', ofwel overleden kinderen in de onderwereld, die de mythologische Sanzurivier niet over kunnen steken omdat ze nog te weinig goede daden hebben verricht. *Jizo* laat deze kinderen mantra's horen en beschermt ze tegen demonen onder zijn grote mantel. Als dank voor zijn bescherming kleden ouders van overleden kinderen beelden van *Jizo* aan met zelfgebreide kleertjes of mutsjes. 🙏

Bron: Vessantara, Boeddhā's dichterbij, Maitreya, 2003

Willem Schuitemaker is hoshi (assistent-leraar) in de Kanzeontraditie, schilder en zenkok.

www.willemschildert.nl